

Nález mincí v Horních Borech na Velkomeziříčsku

Dne 19. července 1954 objevil Josef Zástěra v zahradě na parcele č. 108 v Horních Borech čp. 27, dříve »u Těšiků«, okres Velké Meziříčí, když se svým pomocníkem Aloisem Šarounem kopal základy rodinného domku, poklad mincí.

O nálezu byl vyrozuměn SNB ve Velkém Meziříčí a Krajské museum v Jihlavě. Nález byl převzat zaměstnanci Krajského musea v Jihlavě, ředitelem Arnoštem Kábou, archeologem Ludvíkem Medunou a fotografem Václavem Fejtem. Místo, kde byl poklad vykopán, bylo jmenovanými důkladně prohledáno a pořízeno několik dokumentárních fotografických snímků.

Místo nálezu je staveniště o rozměru 5,20 × 5,20 m, vzdálené 13 m jižně od obytného stavení. Nálezce narazil nejdříve na jednu nádobku, která obsahovala stříbrné mince, asi 60 cm vpravo našel druhou nádobku, dvě poslední nádoby ležely ve vzdálenosti asi 60 cm od nádoby druhé. Nález byl tedy uložen ve čtyřech nádobkách z pálené hlíny v hloubce asi 30 cm pod povrchem. Pro mělké uložení pokladu se nádoby poškodily a rozpadly, čehož lze jenom litovali, neboť, jak bylo zjištěno archeologem Meduncu,¹ jsou 3 z nich »loštické poháry«, které popisuje jmenovaný ve svém pojednání na jiném místě tohoto sborníku. V jedné nádobce byly mince pečlivě uloženy ve svítcích a v největší nádobě byly mince zabaleny ve lněném sáčku z hrubého nebarveného plátna, který se zčásti též uchoval.

V jedné z nádobek byl s mincemi vložen i cínový křížek, snad aby poklad ochraňoval jako talisman. Poklad je obestřen pověstí, kterou níže vyličím dle ústního podání tamějšího kronikáře.

Pověst o uschovaném pokladu se udržuje již po celá staletí. Dle ústního podání kronikáře Ladislava Baráka z Horních Borů byl zde usazen rod Těšiků již ve 13. století, od roku 1407 byli Těšikové svobodnými dvořáky. V obavě, aby v nepokojných a krutých válečných dobách nepřišel o svůj majetek, svěřil dvořák Těšík své nastřádané jmění zemi a zakopal nádoby naplněné penězi ve stodole. Neměl však ani tušení o tom, že při této práci je pozorován šterbinou ve vratech kolemjdoucím náhodným chodcem. Byla právě půlnoc, když si cizinec poklad ze země chtěl vyzvednouti a odnésti. Tu zjevil se mu náhle velký černý kocour, který střežil ukrytý poklad a varoval cizince, aby nebral to, co jemu

nepatří, neboť uschované peníze byly prý určeny poslednímu potomku rodu Těšíkova. Pověst o zakopaném pokladu se udržovala po staletí a mnoho lidí se snažilo jej nalézt, zvláště v pašijovém týdnu se o to marně pokoušeli.

Historika o zakopaném hornoborském pokladu se zachovala až po naše časy. Přenášela se z generace na generaci. Poklad byl zakopán téměř 500 let. Nesplnilo se však přání starého Těšíka, neboť poslední potomek rodu Těšíků po meči, Josef, tragicky skončil v roce 1905, tedy 49 let před nalezením pokladu.

Mince byly měděnkou a hlinou slepeny a zpečeny v hrudy, 6 kusů bylo násilím polámáno. V místech, kde byl nález odkryt, stávala kdysi rychta, po ní za majitele Těšíka dřevěná stodola, která byla zničena požárem. Později bylo toto místo přeměněno v zahradu.

Nalezený poklad na zahradě v Horních Borech č. p. 27 u »Těšíků« není první,² již roku 1909 byl zde vykopán při práci na zahradě stříbrný džbánec s groši Jiřího z Poděbrad (1458—1471). V dalším roce byla na témže místě vykopána hliněná nádobka s dukáty z téže doby, zalitá voskem. Nález byl prodán nějaké bance, počet kusů není bohužel znám.

Náš nález obsahoval 2.100 kusů mincí, jednu půlku groše a nepatrný zbytek dobového padělku z mědi. V počtu je obsažen jeden celý měděný groš, dobový padělek. Mince jsem čistil v roztoku kyseliny citronové.

Celý poklad po vyčištění váží 5.343,59 gr.³

Původně bylo mě k vyčištění předáno 2.078 kusů, 1 půlka a zlomek padělku, dodatečně jsem obdržel 22 kusů mincí.

Hornoborský nález se skládá z českých ražeb čtyř panovníků z let asi 1360—1490, se zajímavým kontramarkovaným pražským grošem Václava IV., obsahuje i ražby uherské a saské s kontramarkovaným grošem Fridricha II. a Viléma III., pak dva groše hessenské a jeden groš štýrský.

Nejstaršími českými ražbami hornoborského pokladu jsou pražské groše Karla IV., 5 kusů. Mladší ražby jsou v nálezův počtu nejvíce. Grošů Václava IV. je 116, grošů Jiřího z Poděbrad je již 280, a převážnou část nálezů tvoří groše Vladislava II. v počtu 1672 kusů.

Čechy: *Karel IV* (1346—1378) pražský groš (5 kusů), zjištěné varianty mají rozdělovací znaménka kroužky a na jiných šikmo položené křížky. Jsou to jeho nejmladší grošové ražby.

Václav IV. (1378—1419), pražský groš (116 kusů a 1 zlomek), pro otřelost není možno určit varianty, kontramarkovaný pražský groš s dvěma vbitými značkami města Augsburgu (Katz 131), a města Nördlingen, minuskulní písmeno N v kruhu. Jeden groš je velmi špatné jakosti, obsahuje jen asi 430/1000 stříbra.⁴ Mnohé jsou ostříhané. Sem datuji i dva padělky z mědi, z nichž jeden se uchoval ve zlomku.

Jiří Poděbradský (1458—1471), pražský groš (280 kusů), známých variant. *Vladislav II.* (1471—1516), pražský groš (1672 kusy a 1 půlka), z toho 6 kusů olámaných a 1 půlka groše, ve variantech, které vyčerpává Teisinger.⁵ Dále je několik kusů decentrované ražby a dvakrát ražených (oboustranný dvojráz), dále pak groš s lícem i rubem po obou stranách ražený. Uhry: *Matyáš Korvín* (1458—1490), Kremnice, groš (1 kus), Réthy (CNH II.), č. 213 F, štítek, jiný opis, korunovaná hlavička z profilu. Réthy tento variant neznal.

Denár (1 kus), Réthy č. 239 A, variant.

Sasko-Míšeň, *Fridrich I.* (1382—1428), *Vilém II. a Fridrich Durinský*, proš (2 kusy), Saurma č. 2333.

Fridrich II. a Vilém III. (1442—1445), groš (6 kusů), kontramarkovaný groš s vbitou značkou města Halberstadtu (1 kus), gotické minuskulní písmeno H.

Arnošt (1464—1484), *Albrecht a Vilém*, groš (13 kusů), Saurma č. 2351.

Arnošt a Albrecht (1464—1486), groš 1482 (1 kus), Saurma č. 2335.

Hessen-Kassel, *Ludvík III.* (1458—1471), groš (1 kus), Saurma č. 1101.

Hessen, *Jindřich III. z Marburgen* (1458—1483), ziegenhaynský groš 1466 (1 kus).

Štýrsko, *Fridrich III.* (1440—1493), Štýrský Hradec, groš (1 kus), Saurma č. 294, variant.

Král Václav II. (1283—1305), chtěje učiniti konec finančním potížím, rozhodl se provésti velkou mincovní reformu a dal raziti nejslavnější českou minci, pražský groš.

Povolal z Florencie tři vlašské finančníky, Reinhera, Alferda a Tyna Lombarda, kteří počali raziti v červenci roku 1300 první pražské groše ve dvoře královském (Vlašském) na Horách Kutných.

Pražské groše váhy téměř 4 gr. byly s počátku tepány z velmi dobrého stříbra, jakosti 933/1000, a staly se proto oblíbeným platidlem i za hranicemi. Pražský groš měl býti »věčnou« mincí, beze změny v obrazech, váze i jakosti. Udržel se ve své stejné podobě téměř 250 let. Pražské groše se počítaly na kopy; 60 kusů grošů se rovnalo 1 hřivně o 16 lotech. Pražské groše mají v líci ve středu svatováclavskou korunu kolem níž je vnitřní opis, jméno panovníkovo; tedy: za Václava II. WENZESLAVS SECVNDVS, za Jana Lucemburského IOHANNES PRIMVS, za Karla IV. KAROLVS PRIMVS, za Václava IV. WENCEZLAVS TERCIVS (na minci vždy III. nazývaného) atd., až po Ferdinanda I., kdy roku 1548 byl ražen poslední pražský groš. Vnější opis jest DEI GRATIA REX BOEMIE. Na rubu jest v hladkém obvodu český lev a kol něho opis GROSSI PRAGENSES. Groš se dělil na dvanáct malých pražských peněz, zvaných »parvi« v podobném provedení.

Za hranicemi byly pražské groše nejvíce oblíbeny v Německu, kde obíhaly až do počátku 16. století, kam se dostávaly cestami obchodních mezinárodních styků. Čeští kupci odcházeli za obchodem do ciziny a platili těmito groši, které byly všude ochotně přijímány a pro svoji jakost získaly si dobrou pověst. Pražské groše byly napodobovány a sloužily za vzor pro ražbu grošů v Míšni, Sasku a Hessensku.

Ke konci 14. století se však jakost pražských grošů znatelně horší a zvláště husitské války měly na pražské groše dalekosáhlé účinky. Když se husité roku 1422 zmocnili Kutné Hory, pokračovali v ražbě pražských grošů Václava IV., jejichž jakost se však stále zhoršovala. Tím se rozšířilo velké množství této mince velmi špatného zrna, čehož si ke konci 14. století povšimla i obchodní města německá a počala se proti přílivu špatných grošů bránit přezkoušením všech obíhajících pražských grošů. Groše odpovídající vahou a jakostí byly označovány zvláštní do groše vraženou značkou, t. zv. kontramarkou. Takto označené groše se vbitou značkou byly brány jako místní platidlo a obíhaly v Německu po celé 15. století. První kontramarka je známá již z roku 1392. Je známo, že se nekontramarkovalo zdarma, nýbrž za poplatek, který byl asi vítaným příjmem městských pokladen. Kontramarkovalo se zejména v německých městech bavorských, švábských a vestfálských a též horní město Jihlava kontramarkovalo pražské groše po příkladu německých měst svou značkou ježkem, který již v této době byl symbolem města. Kontramarka ježka vyskytuje se v různých nálezech a ze 13 nálezů, ve kterých se vyskytla, je 9 nálezů v blízkosti Jihlavy,⁶ což nejlépe dotvrzuje, že původ kontramarky s ježkem je nutno hledati v Jihlavě.⁷ Počátkem druhé poloviny 15. století bylo v Jihlavě mincováno a byly zde raženy známé kruhové peníze s nešachovanou orlicí a písmenem I (Iglavia) v prsním perličkovém štítku. Ve Znojmě pak s orlicí, nesoucí na prsou štítek s písmenem Z a v Brně raženy peníze a halěře s moravskou orlicí šachovanou.

V současné době se zabývá prof. Jiří Sejbál otázkou, zda i město Brno kontramarkovalo pražské groše moravskou orlicí v kruhu.⁸

Důkazem kontramarkování v Brně byla by správnost určení kontramarky s ježkem Jihlavě podepřena, neboť jihlavská kontramarka by nebyla ojedinělou na půdě koruny české.

Nejcennějším z hornoborského pokladu je kontramarkovaný pražský groš Václava IV. Vzácnost kontramarkovaných pražských grošů na Moravě je jen zvýšena tak početným nálezem, kde v počtu 2.100 mincí se vyskytl vedle kontramarkovaného groše míšeňského pouze jediný kontramarkovaný groš pražský. Doposud byly známé jen dva nálezy, v nichž se na Moravě vyskytly kontramarkované pražské groše.⁹ Oba dva byly rovněž nalezeny poblíže českých hranic. Je vcelku přirozené, že němečtí obchodníci měli nejčilejší obchodní styk s českými městy zvláště poblíže německých hranic, kde se našlo poměrně nejvíce

kontramarkovaných grošů. Směrem do vnitrozemí Čech nálezů kontramarek ubývá. Českomoravská vysočina je tedy nejvýchodnější oblastí, kam se s německými obchodníky kontramarkované pražské groše vracely. Morava touto dobou byla pravděpodobně obchodně orientována do Uher, což nám potvrzuje i výskyt groše a denáru Matyáše Korvína v našem nálezu. Touto dobou proniká na celou Moravu uherská mince nejen zlatá, ale i stříbrná, obchodní cestou přes Bratislavu a Brno. Výskyt kontramarkovaných pražských grošů na Českomoravské vysočině ohraničuje tedy vliv německých obchodníků. První moravský nález kontramarkovaných grošů je zaznamenán v Chlumu, okres Bystřice n. Pern., nalezený roku 1936, ukrytý kolem r. 1445. Nález obsahoval groše se značkami švábského svazu a Kostnice(?). Druhý je nález v Dalečíně u Nového Města na Mor. z roku 1944 (ukrytý kolem r. 1445) s kontramarkou města Frankfurtu n. Moh.(?).

Hornoborský nález je tedy třetí, kde se vzácně vyskytl kontramarkovaný pražský groš. Na našem exempláři jsou vbité dvě kontramarky. První z nich je značka města Augsburgu, šiška pinie (Katz č. 131). Druhou vbitou značkou je minuskulní písmeno N v kruhu. Přidělení této značky je obtížné a názory jsou rozdílné. Smolík uvádí tři různá písmena N a přiděluje je městům Nördlingenu, Nordhausenu a Nordheimu¹⁰ a jako další možnost zde přichází město Norimberk. Vezmeme-li v úvahu, že na náš exemplář byla nejdříve vražena značka města Augsburgu (poněvadž ne vždy byla kontramarka umístěna přímo na koruně), je naprosto vyloučeno, aby se od tohoto místa groš vzdálil tak daleko, jako je město Nordhausen, nebo dokonce město Nordheim. Proto v žádném případě tato dvě města pro tuto značku minuskulního písmena N v úvahu nepřicházejí. Zbývá tu jediné jako možnost město Nördlingen nebo Norimberk.

Buchenau¹¹ i Friedrich¹² se přimlouvají za město Norimberk, oproti tomu náš největší znalec kontramarek, Dr. Viktor Katz, přiděluje tuto značku s největší pravděpodobností městu Nördlingenu.¹³ Doposud tedy nebyl tento spor definitivně rozhodnut. Doufejme, že náš exemplář nám pomůže rozřešit otázku. Při úvaze komu přisoudit kontramarku našeho pražského groše, zda Norimberku nebo Nördlingenu, je nutno vidět hlavní a markantní rozdíl, který je patrný mezi »N« naší kontramarky a písmenem »N«, které známe z feniků norimberských. Proto přidělení této značky městu Nördlingenu možno mít za dostatečně prokázané. Již sama vzdálenost Augsburgu od Norimberku nese svědčí pro toto město. Již pouhý pohled na mapu potvrzuje náš názor, že je třeba tuto kontramarku přiznat definitivně městu Nördlingenu, neboť se přímo nabízí zpáteční cesta našeho groše z Augsburgu podél řeky Paar do Nördlingenu a dále přes Řezno do Čech. Dvě kontramarky na témže groši a známá obchodní oblast v Podunají podepírají jen vyslovený názor o příslušnosti kontramarek blízkým městům Augsburgu a Nördlingenu. Již Dr. Katz ve svém díle upozorňuje, že je znám groš,¹⁴ který nese kontramarku (Katz č. 14.), která je považována za druhou značku města Mnichova a společnicí jí jsou kontramarky blízkých měst Ulmu a

naše značka minuskulního písmene N. I zde je viditelná obchodní oblast v Podunají a jižně odtud.

Určení doby ukrytí hornoborského pokladu nám poměrně přesně datují varianty 44 kusů pražských grošů Vladislava II (1471—1516), které jsem zjistil jako nejmladší ražby Vladislavovy. Je to variant koruny (Teisinger č. 14).¹⁵ Můžeme tedy předpokládati, že nález byl ukryt těsně před nebo v roce 1490.

¹ L. Meduna: Nález pražských grošů v Horních Borech a otázka loštických pohárů, Vlastivědný sborník Vysočiny I., Jihlava 1956.

² Vladimír Němeček: Nálezy mincí na Velkomeziříčsku, Numismatický časopis, roč. XXI., str. 153.

³ Děkuji p. PhMr Zd. Prokopovi za laskavé přesné zvážení mincí.

⁴ Děkuji Ing. R. Kočímu ze Státního puncovního úřadu v Praze za laskavé provedení jakostní zkoušky.

⁵ Jindřich Teisinger: Varianty pražského groše krále Vladislava II., (1471—1516), České Budějovice, 1934.

⁶ Lubomír Nemeškal: Nález ve Lžíně, Numismatické listy, říjen, 1954, str. 110.

⁷ Viktor Katz: Kontramarky na pražských groších, 1927, str. 45, č. 50.

⁸ Smolík připisuje tuto značku pod č. 52 městu Rotweilu. V jiné podobě u Katze č. 47.

⁹ Emanuela Nohejlová-Prátová: Význam moravských nálezů mincí 14. a 15. století, Numismatické listy, roč. X., č. 5, str. 114.

¹⁰ J. Smolík: Pražské groše a jejich díly (1300—1547).

¹¹ H. Buchenau: Beiträge zur Fränkischen Münzkunde.

¹² K. Friedrich: Ein Beitrag zur Geschichte des Kontramarkenwesens, Dresden, 1912, str. 98.

¹³ V. Katz: Kontramarky na pražských groších, 1927, str. 24, č. 11.

¹⁴ Viktor Katz, l. c., str. 27.

¹⁵ Jindřich Teisinger, l. c., tab. A, — Koruna.

Poznámka: S vděčností děkuji zde panu plk. Hubertu Janovskému, který laskavě mi zapůjčil potřebnou literaturu, dále děkuji numismatickému oddělení Moravského musea v Brně, zvláště panu prof. Jiřímu Sejbaloovi za jeho ochotné zapůjčení literatury pro určení mincí.

VYSVĚTLIVKY K OBR. Č. 14

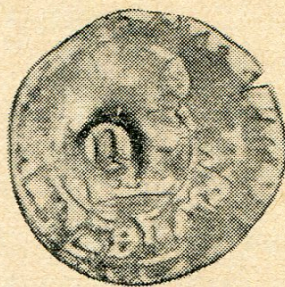
1. Pražský groš Karla IV., z nejmladší jeho grošové doby.
2. Pražský groš Václava IV.
3. Kontramarkovaný pražský groš Václava IV., se dvěma vbitými značkami města Augsburgu a města Nödlingen.
4. Pražský groš Jiřího z Poděbrad.
5. Pražský groš Vladislava II., starší grošová ražba.
6. Pražský groš Vladislava II., který nám přesně určuje dobu zakopání pokladu, variant Teisinger, č. 14, tab. A — Koruna.
7. Pražský groš Vladislava II., oboustranný dvojráz.
8. Pražský groš Vladislava II., lic i rub, ražený po obou stranách.
9. Uherský groš Matyáše Korvína, Kremnice.
10. Uherský denár Matyáše Korvína, Kremnice.
11. Míšeňský groš Fridricha I., Viléma II. a Fridricha Duriňského.
12. Míšeňský groš Fridricha II. a Viléma III.
13. Kontramarkovaný míšeňský groš Fridricha II. a Viléma III., s vbitou značkou města Halberstadtu.
14. Míšeňský groš Arnošta, Albrechta a Viléma.
15. Míšeňský groš Arnošta a Albrechta.
16. Hessenský groš Ludvíka III.
17. Hessenský groš Jindřicha III. z Marburgen.
18. Štýrský groš Fridricha III., Štýrský Hradec.
19. Cínový křížek, který byl vložen s mincemi do nádobky jako talisman.

1

2

3

4

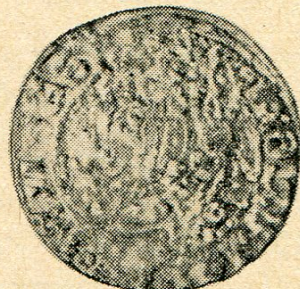
5

6

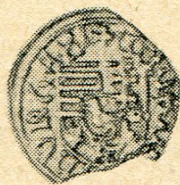
7

8

9

10

11

12

13

14

15

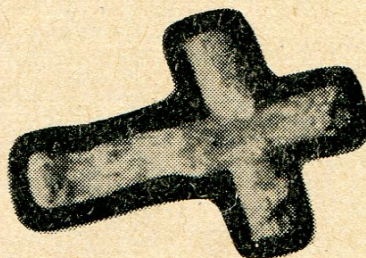
16

17

18

19

Obr. č. 14.

Münzenfund in Horní Bory

Im Juli 1954 wurde in Horní Bory, Bezirk Velké Meziříčí (Grossmese-ritsch) ein 2100 Stücke zählender Münzenschatz entdeckt. Der Fund enthielt Prager Groschen vierer Herrscher aus den Jahren 1360—1490, mit einem interessanten kontramarkierten Prager Groschen Wenzels IV., weiter ungarische und sächsische Prägungen mit kontramarkierten Groschen Friedrichs II. und Wilhelms III., zwei hessische Groschen und einen steiermärkischen. Der kontramarkierte Prager Groschen hat zwei eingeschlagene Signaturen. Die erste ist das Kennzeichen der Stadt Augsburg: ein Pinienzapfen (Katz Nr. 131) und die zweite ein Minuskelbuchstabe N im Kreise, welches Zeichen der Autor der Stadt Nördlingen zuerkennt. Die Kontramärke Augsburgs und Nördlingens auf einem und demselben Prager Groschen weist darauf hin, dass er als Zahlungsmittel in süd-deutschen Städten des Donauraumes galt. Der sächsische kontramarkierte Groschen enthält das eingeschlagene Kennzeichen der Stadt Halberstadt: eine gotische Minuskelletter H.

Es ist das der dritte Fund von kontramarkierten Prager Groschen in Mähren, ein Beweis dafür, dass deutsche Geschäftsleute, die rege Handelsbeziehungen mit böhmischen Städten unterhielten, sowohl nächst der deutschen Grenze als auch im Binnenlande, Handelsinteressen auch im Gebiete des böhmischmährischen Berglandes hatten. Der Schatz war in vier Gefäßen untergebracht, die der Archäologe des Iglauer Kreismuseums L. Meduna an einer anderen Stelle dieser Publikation beschreibt. Es ist dies bereits der dritte Fund am gleichen von einer interessanten Sage umsponnenen Orte.